

До разової спеціалізованої вченої ради
ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК»

ВІДГУК

офіційного опонента, доктора економічних наук, професора

ЗАМУЛИ Ірина Валеріївни

на дисертаційну роботу

БАННІКОВА Петра Олександровича

«Ефективність діяльності підприємств з позицій концепції ESG»,

подану на здобуття наукового ступеня доктора філософії

за спеціальністю 051 – Економіка

1. Актуальність дисертаційного дослідження та його інтеграція в наукові програми

Актуальність теми дисертаційної роботи П.О. Баннікова обумовлена об'єктивними процесами інтенсивної інтеграції ESG-принципів у всі сфери економічної діяльності, що вимагає докорінної трансформації бізнес-процесів, переосмислення традиційних підходів до корпоративної соціальної відповідальності та переорієнтації систем управління людським капіталом у напрямі сталого розвитку. В умовах післявоєнного відновлення економіки України та її євроінтеграційного поступу, адаптація міжнародних екологічних, соціальних та управлінських стандартів до вітчизняного бізнес-середовища набуває стратегічного значення. Це безпосередньо відповідає глобальним Цілям сталого розвитку ООН та сучасним вимогам міжнародних інституцій й інвесторів, для яких показники ESG-рейтингів стали ключовим чинником ухвалення інвестиційних рішень і передумовою мінімізації нефінансових ризиків.

Проблема дослідження є надзвичайно гострою і має значну практичну й економічну значущість. Сучасний глобальний і вітчизняний досвід свідчить про те,

що класична парадигма корпоративної соціальної відповідальності (КСВ), орієнтована переважно на добровільні ініціативи та покращення репутації, є інституційно й функціонально обмеженою. Натомість концепція ESG переводить ці аспекти у площину чітких, вимірюваних критеріїв, інтегрованих у загальну систему фінансового менеджменту та ризик-менеджменту підприємства. Проте у науковому знанні та практиці управління все ще залишаються суттєві прогалини: відсутній єдиний підхід до трактування ESG як економічної дефініції, бракує комплексних систем оцінювання її ефективності на основі надійних систем показників, а також недостатньо досліджено механізми синергії ESG з іншими інноваційними інструментами у кризових умовах. Ця нереалізована потреба у розробці прикладних напрямів реалізації ESG-компонентів підкреслює актуальність дослідження П.О. Баннікова.

Розвиток теоретико-методичних засад та формування науково-практичних рекомендацій щодо підвищення економічної ефективності діяльності підприємств на основі інтеграції ESG-принципів у систему корпоративного управління є необхідною умовою для забезпечення довгострокової стійкості, інвестиційної привабливості та конкурентоспроможності вітчизняного бізнесу.

Результати дослідження прямо інтегровано в наукові програми. Дисертація виконана в межах розробки комплексної науково-дослідної роботи Вищого навчального закладу «Університет економіки та права «КРОК» на тему «Науково-методичні засади реалізації сучасних концепцій та технологій управління підприємствами, установами та організаціями в умовах економічного відновлення і глобалізованого розвитку» (Державний реєстраційний номер 0122U201378).

2. Обґрунтованість і достовірність наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертаційному дослідженні

Наукові положення, висновки та рекомендації дисертаційної роботи Баннікова

Петра Олександровича відзначаються високим рівнем обґрунтованості, логічної послідовності та достовірності. Дослідження має чітку та виважену архітектуру побудови матеріалу, що послідовно розгортається від поглиблення теоретико-методологічних основ дослідження ефективності й сталого розвитку підприємств з позицій концепції ESG у першому розділі, через прикладну оцінку ефективності корпоративної соціальної відповідальності (КСВ) та проведення глобального ESG-бенчмаркінгу у другому розділі, до обґрунтування стратегічних напрямів реалізації ESG-компонентів, моделей Lean-ESG та прикладних інструментів оптимізації діяльності підприємств у контексті повоєнного відновлення України у третьому розділі.

2.1. Адекватність методологічного інструментарію

Для вирішення поставлених наукових завдань і досягнення мети дисертаційного дослідження автором застосовано репрезентативний та адекватний спектр загальнонаукових і спеціальних методів пізнання. Методологічний фундамент роботи сформували системний підхід, діалектичний метод, індукція, дедукція, аналіз та синтез, що дозволили комплексно дослідити концепцію ESG як стратегічний імператив розвитку бізнесу.

Вагоме значення для забезпечення достовірності отриманих прикладних результатів мали такі спеціальні методи: глобальний бенчмаркінг та порівняльний аналіз, методи моделювання та структурно-організаційного аналізу, економіко-статистичні методи та контент-аналіз нефінансової звітності. Застосування зазначеного методологічного інструментарію дозволило здобувачу не просто формально описати теоретичні засади, а й запропонувати дієві інструменти інтеграції внутрішнього контролю за принципами COSO для управління ESG-ризиками, що підтверджує високу наукову якість роботи.

2.2. Надійність інформаційної бази

Інформаційна база дисертації є диверсифікованою, репрезентативною та

надійною. Достовірність сформульованих автором положень спирається на ґрунтовне опрацювання вітчизняних і зарубіжних наукових джерел, аналіз чинного законодавства України та директив Європейського Союзу, а також офіційні матеріали міжнародних інституцій.

Емпіричний фундамент роботи сформовано на основі:

- верифікованих даних публічної ESG-звітності міжнародних промислових гігантів (зокрема корпорації CRH, ПрАТ «Дікергофф Цемент Україна», «Волинь-цемент»);
- офіційних звітів провідних світових аналітичних і рейтингових агентств;
- фактичних матеріалів стратегічного партнерства бізнесу та результатів глобальних інвестиційних операцій, включаючи розміщення облігацій за участю інституційних інвесторів.

Поєднання глибокого теоретичного базису та реального масиву практичних і статистичних показників забезпечує високий рівень обґрунтованості, робить висновки та рекомендації дисертації П.О. Баннікова цілісними, логічно послідовними та повністю підтвердженими внутрішнім змістом наукової праці.

3. Новизна наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертаційному дослідженні

Наукова новизна роботи полягає у вирішенні актуального наукового завдання – поглибленні та вдосконаленні теоретико-методологічних засад і практичних рекомендацій щодо підвищення ефективності діяльності підприємств на основі інтеграції ESG-концепції. Отримані результати, які винесено на захист, характеризуються науковою новизною, що підтверджується їхнім докладним викладом у дисертаційній роботі.

Особистий внесок здобувача полягає в наступних удосконаленнях, що мають вагомe теоретичне та прикладне значення:

- вперше розроблено інтегровану модель оцінювання ESG-ефективності діяльності компаній, яка базується на принципі трикутної верифікації та передбачає комплексне зіставлення й аналіз взаємозв'язків між даними публічних ESG-рейтингів, показниками офіційної корпоративної звітності та результатами багатокритеріального інтеграційного аналізу (Р 1, п. 1.3, рис. 1.2);

- системно узагальнено й структуровано теоретичні підходи до формування концепції ESG за такими групами наукових теорій, що дало змогу використати їх пояснювальний потенціал для обґрунтування взаємозв'язку екологічних, соціальних і управлінських компонентів сталого розвитку компаній з довгостроковою стійкістю і економічною ефективністю компаній (Р 1, п. 1.1, табл. 1.1);

- удосконалено визначення ESG яке підкреслює, що ESG є не лише теоретичною моделлю, а й цілісною практичною концепцією, що реалізується через стандарти, рейтинги та індикатори, які забезпечують контроль, оцінку та стимулюють постійне вдосконалення корпоративної діяльності (Р. 1, п. 1.1);

- удосконалено інституційно-функціональний механізм поєднання комплаєнс-контролю та ESG-управління, який через систему організаційних заходів, аналітичних інструментів і взаємодію компонентів E, S і G формує ланцюг створення вартості через операційні, ринкові та фінансові ефекти (Р. 3, п. 3.2, рис. 3.2);

- набули подальшого розвитку напрями імплементації ESG-принципів у повоєнне відновлення України, які структуровано за трьома компонентами ESG (Р. 1, п. 1.2);

- набув подальшого розвитку підхід до оцінювання соціального компонента ESG шляхом систематизації некомерційних ефектів корпоративного волонтерства у вигляді дворівневої структури створення цінності, що дало можливість враховувати їхній вплив на організаційну ефективність, розвиток людського капіталу та формування корпоративної культури (Р. 2, п. 2.3, рис. 2.7);

- набула подальшого розвитку система інтеграції компонентів ESG з інструментами ощадливого виробництва (Р. 3, п. 3.1, рис. 3.1);
- набув подальшого розвитку комплекс стратегічних заходів внутрішньої корпоративної соціальної відповідальності для удосконалення благополуччя працівників (Р. 3, п. 3.3).

4. Наукове значення та практична цінність наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертаційному дослідженні

Науковим результатом, отриманим дисертантом Банніковим Петром Олександровичем, притаманна наукова новизна. Вони мають істотне значення для розвитку вітчизняної економічної науки в частині сталого розвитку, корпоративного управління й еколого-економічної трансформації підприємств у контексті глобальних ESG-трендів.

Наукове значення дослідження полягає у суттєвому поглибленні теоретико-методологічних засад функціонування сучасних підприємств на засадах ESG-концепції. До найбільш вагомих теоретичних здобутків автора, що збагачують науковий простір, слід віднести:

- систематизацію та розширення понятійно-категоріального апарату, зокрема розкриття сутності концепції ESG не просто як набору нефінансових показників, а як стратегічного імперативу та інтегрованого інструменту управління ризиками й капіталізацією бізнесу;
- обґрунтування теоретичної моделі «Lean-ESG», яка концептуально об'єднує принципи ощадливого виробництва з екологічними, соціальними та управлінськими стандартами, що створює новий методологічний підхід до оцінювання операційної ефективності;
- розробку комплексної методики оцінювання ESG-профілю підприємства на основі системи субіндексів (35 індикаторів), що розширює теоретичний

інструментарію аналізу нефінансових ризиків.

Практична цінність результатів дослідження визначається спрямованістю розроблених автором рекомендацій на реальне впровадження у практику управління вітчизняних і міжнародних підприємств, особливо в період повоєнного відновлення промислового сектору України. Прикладну значущість мають такі елементи роботи:

- модель інтеграції внутрішнього контролю за принципами COSO для мінімізації та моніторингу ESG-ризиків, яка може бути безпосередньо імплементована у систему корпоративного управління великих промислових компаній;

- результати глобального ESG-бенчмаркінгу на прикладі лідерів цементної галузі, що є практичним орієнтиром для адаптації вітчизняного бізнесу до вимог європейського ринку;

- алгоритми оптимізації репутаційно-комунікаційних ефектів через якісне розкриття нефінансової інформації, що сприяє залученню «зелених» інвестицій та капіталу інституційних інвесторів.

Запропоновані дисертантом методичні підходи, прикладні інструменти та аналітичні моделі мають високий потенціал практичного застосування органами корпоративного управління, бізнес-асоціаціями та аналітичними центрами, що підтверджує прикладну орієнтованість дисертаційної роботи. Окремі положення дослідження доцільно використовувати у навчальному процесі закладів вищої освіти при підготовці фахівців зі спеціальностей «Економіка», «Менеджмент» та «Екологічний менеджмент».

5. Повнота викладення наукових положень, висновків і рекомендацій, опублікованих у наукових працях, що зараховані за темою дисертаційного дослідження

Результати дисертаційного дослідження відображено у 10 наукових працях,

загальний обсяг яких становить 5,61 ум.-др. арк., з яких 4,1 ум.-др. арк. належать особисто автору. Серед цих публікацій: 5 статей опубліковано у наукових фахових виданнях України категорії «Б», 5 тез доповідей – у збірниках матеріалів науково-практичних конференцій.

Належний рівень апробації (5 науково-практичних конференцій) та характер опублікованих праць (5 статей категорії «Б») свідчать про те, що повнота викладення наукових положень відповідає вимогам, встановленим Міністерством освіти і науки України до дисертацій на здобуття наукового ступеня доктора філософії.

6. Структура, стиль та мова дисертаційного дослідження

Структура дисертаційної роботи є логічно виваженою та відповідає встановленим вимогам: робота складається з анотації, вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел, додатків. Загальний обсяг роботи становить 252 сторінки. Основний зміст дисертації викладено на 188 сторінках. Робота містить 31 таблицю, 13 рисунків. Список використаних джерел з 336 найменувань викладено на 40 сторінках. Додатки розміщено на 9 сторінках.

Послідовність викладення матеріалу є логічною та забезпечує цілісне розкриття теми. Стиль викладення – науковий, чіткий і послідовний, а використана термінологія – фахова, що засвідчує високий рівень підготовки здобувача.

7. Дотримання норм академічної доброчесності у дисертаційному дослідженні

Дисертаційна робота П.О. Баннікова є самостійно виконаним науковим дослідженням. Ознак академічного плагіату, фабрикації чи фальсифікації результатів дослідження не виявлено. Всі висновки та положення наукової новизни отримані автором особисто. Використання ідей, результатів і текстів інших авторів

супроводжується належними посиланнями на відповідні джерела. Здобувач дотримався принципів академічної доброчесності.

8. Дискусійні положення дисертаційного дослідження

Дисертаційна робота П.О. Баннікова є завершеним дослідженням, яке вирішує актуальне наукове завдання. Водночас, зважаючи на комплексність обраної проблематики, доцільно висловити низку дискусійних положень, які можуть слугувати підґрунтям для наукової дискусії, але не впливають на загальну високу оцінку роботи.

1. У підрозділі 1.1 автор розглядає ESG як «поглиблення та розширення концепції корпоративної соціальної відповідальності (КСВ)». Водночас назва Розділу 2 сформульована як *«Оцінка ефективності корпоративної соціальної відповідальності підприємств за складовими ESG»*. Виникає певна термінологічна суперечність: якщо ESG є вищим (еволюційним) етапом, чому оцінюється саме КСВ за складовими ESG, а не безпосередньо ESG-ефективність діяльності підприємства? Автору варто чіткіше розмежувати ці поняття.

2. У другому розділі дисертації автор проводить глобальний ESG-бенчмаркінг та аналізує екологічний і соціальний компоненти на прикладі транснаціональної корпорації CRH (а також її вітчизняних активів, таких як ПрАТ «Дікергофф Цемент Україна» та «Волинь-цемент»). Це гіганти цементної промисловості з колосальним антропогенним навантаженням. Водночас, у першому та третьому розділах автор пропонує узагальнені рекомендації для «підприємств» та напрями повоєнного відновлення України (включаючи цифрову освіту, Wellbeing-програми, блокчейн тощо). Здобувачу слід чітко окреслити межі застосування розробленого інструментарію: чи є запропонована методика з 35 субіндексів універсальною, чи вона потребує специфічної галузевої адаптації.

3. У підрозділах 2.3 та 3.3 значна увага приділяється некомерційним ефектам

корпоративного волонтерства та Wellbeing-програм. Автору слід детальніше продемонструвати трансформаційний механізм, за допомогою якого ці соціальні ефекти (дворівнева структура створення цінності) конвертуються в конкретні фінансово-економічні показники підприємства.

4. Запропонована система інтеграції компонентів ESG з інструментами ощадливого виробництва (підрозділ 3.1) виглядає дещо ідеалізованою. В умовах воєнного стану вітчизняні підприємства стикаються з перманентними руйнуваннями інфраструктури, дефіцитом електроенергії та кадровим голодом. Яким чином концепція Lean, що орієнтована на мінімізацію втрат і точність процесів «точно в строк» (Just-in-Time), може функціонувати в умовах зруйнованих ланцюгів постачання? Чи є обмеження цієї моделі в кризових умовах?

5. Автор пропонує розрахунок 35 авторських субіндексів у межах інтегрованої методики. Подібний масштаб дослідження є репрезентативним, проте викликає сумнів щодо прикладного використання середнього та великого українського бізнесу, який не має потужних аналітичних ESG-відділів. Чи проводилася автором оцінка витрат робочого часу чи фінансових ресурсів, необхідних менеджменту підприємства для збору та верифікації даних під ці 35 субіндексів?

9. Загальний висновок

Дисертаційна робота Баннікова Петра Олександровича на тему «Ефективність діяльності підприємств з позицій концепції ESG» є завершеним самостійним дослідженням. Робота містить нові науково обґрунтовані теоретичні положення та цінні організаційно-методичні рекомендації, що мають важливе значення для розвитку теоретико-методичних засад підвищення економічної ефективності діяльності підприємств на основі інтеграції ESG-принципів у систему корпоративного управління.

Здобуті результати містять елементи наукової новизни, які належно аргументовані та повністю підтверджені змістом дисертації. Вищевикладене дозволяє зробити висновок про обґрунтованість і достовірність наукових положень, висновків і рекомендацій, а також про високий науковий рівень здобувача.

За змістовними та формальними ознаками дисертаційна робота відповідає вимогам «Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії», затвердженого Кабінетом Міністрів України від 12 січня 2022 р. № 44, а її автор – Банніков Петро Олександрович – заслуговує на присудження наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 051 “Економіка” галузі знань 05 “Соціальні та поведінкові науки”.

Офіційний опонент:

доктор економічних наук, професор,
професорка кафедри інформаційних
систем в управлінні та обліку
Державного університету
“Житомирська політехніка”

Ірина ЗАМУЛА

Підпис
Засвідчую:
Учений секретар
Житомирська політехніка

